

Modernisme voor de rijken

De Wiener Werkstätte bestonden bij de gratie van enkele rijke klanten. Kwaliteit en schoonheid konden dus primeren in hun ontwerpen. Het Zilvermuseum in Antwerpen toont een uitgepuurde selectie gebruiks-zilver van de ateliers rond de legendarische Oostenrijkse ontwerper Josef Hoffmann en diens invloed op onze edelsmeden.

DIRK MARTENS

Op de Biennale des Antiquaires, drie weken geleden in Parijs, vroeg de Brusselse kunsthandelaar Yves Macaux 1,5 miljoen euro voor een klein 'guéridon' (pronktafeltje) dat Josef Hoffmann in 1903 ontwierp voor de Wiener Werkstätte. Voor vier Hoffmann-stoelen anno 1904 die er mooi bij aansloten, bedroeg de vraagprijs 100.000 euro. Per stuk. Het moge duidelijk zijn: de Wiener Werkstätte is tot het neusje van de zalm uitgeroepen. En dat was het van meet af aan. In 1897 verenigden zich een twintigtal Oostenrijkse avant-gardekunstenaars, Gustav Klimt op kop. Ze wilden zich verzetten tegen de historiserende en academische kunst van hun tijd. Zo ontstond de Wiener Secession. Zes jaar later richtten architect Zes jaar later richtten architect Josef Hoffmann en schilder Koloman Moser de Wiener Werkstätte op, met de financiële steun van fabrikant Fritz Wärndorfer. Stond de Secession voor de kunstenaars-bedenkers, dan waren de leden van de Werkstätte de uitvoerders. Een vergelijking die mogelijk wat simplistisch is, want naast Egon Schiele en Oskar Kokoschka maakten nog vele andere beeldende kunstenaars deel uit van de Werkstätte. De Wiener Werkstätte groeiden uit van een klein atelier voor edelsmeedwerk tot een artisanale productiegemeenschap die

zowel edelsmeedwerk, bedrukte stoffen, aardewerk als meubelen afleverde in geïntegreerde interieurconcepten: het 'Gesamtkunstwerk'. Bedenkers en uitvoerders werkten samen op gelijke voet. De decoratie was altijd ondergeschikt aan de vorm. De meeste producten bleven 'pièces uniques', wat hun waarde op de kunstmarkt vandaag exponentieel vergroot. Maar in plaats van de hoge sociale aspiraties van de vergelijkbare Engelse beweging Arts & Crafts, bleven de Wiener Werkstätte ontwerpen en produceren ten gerieve van de Weense beau monde. Dat ze uitsluitend het allerbeste wilden vervaardigen, maakte de Werkstätte meteen dertig jaar lang afhankelijk van bestellingen van rijken die van 'modern design' hielden. Opdrachten kwamen vooral uit de financiële en intellectuele toplaag, vooral dan de Joodse burgerij van Wenen. Een zeer belangrijke klant was de even rijke als beroemde familie van de Oostenrijkse staalbaron Karl Wittgenstein, vader van onder anderen filosoof Ludwig en concertpianist Paul Wittgenstein. Het Zilvermuseum toont enkele siervoorwerpen die bij de Wittgensteins op tafel hebben gestaan. 'Als we niet voor de hele markt kunnen werken, richten we ons op diegenen die het kunnen betalen', redeneerde Josef Hoffmann. 'Beter tien dagen aan een stuk werken dan tien stukken maken in een dag.' Maar dat betekende ook dat Werkstätte voortdurend aankeek tegen financiële proble-

men. 'Karl Wittgenstein heeft zijn factuur betaald. Daarmee kunnen we zes maanden overleven. Daarna is het de beurt aan Stoclet', schreef geldschietter Fritz Wärndorfer in 1906 aan Josef Hoffmann. Die Stoclet was de schatrijke Brusselse zakenman Adolphe Stoclet, directeur van de Société Générale, die in Wenen Hoffmanns stijl had leren kennen en hem de opdracht gaf tot een stadspaleis, met een onbeperkt budget. In 1911 werd het Stoclet-paleis aan de Tervurenlaan in Sint-Pieters-Woluwe opgeleverd. Stijlisch staat het megalomane droomhuis compleet haaks op de florale Belgische art nouveau van toen, met z'n zweepsplagmotieven. Qua stijl is dit Gesamtkunstwerk, waaraan ook Klimt en Khnopff meewerkten, zo opzienbarend, dat het een onuitwisbare stempel drukte op de ontwikkeling van de art nouveau, ja zelfs op Victor Horta. Het Stoclet-paleis ligt ook mee aan de basis van de art deco in België, hoewel ook de invloed uit Duitsland niet onderschat mag worden. De uitgepuurde architectuur van dit kolossale werelderfgoed beïnvloedde ook de vormgeving van het luxueus gebruiks-zilver dat Belgische zilversmeden toen vervaardigden, zo blijkt op de tentoonstelling in het Sterckshof. Ze toont in dit verband ontwerpen van onze groten, zoals Wolfers, Altenloh, Devroye en Van Huffel. Niet dat er zoets als een Wiener Werkstätte-stijl bestond. De Weense ateliers leverden zilver (en meubelen enz.) af in stijlen

© BEL ETAGE, WOLFGANG BAUER, WIEN

Schaaltje met opengewerkt gestileerd bloemmotief ontworpen door Josef Hoffmann, zilver en glas, Wiener Werkstätte, ca. 1908.

variërend van neo-empire tot constructivisme, zelfs met geraserde panelen. Zo is ook de invloed van Charles R. Mackintosh op Hoffmann onmiskenbaar. In 1932 viel het doek over de Wiener Werkstätte, ook al waren er ondertussen zelfs verkoopfilialen in Duitsland en New York geopend. De economische crisis was onverbiddeijk.

Wiskemann enz.

Net zoals het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen sluit het Zilvermuseum Sterckshof enkele jaren de deuren voor ingrijpende verbouwingen. Voordien, van 18 oktober 2011 tot 29 januari 2012, trekt het alle registers open door uit te pakken met zijn even unieke als kostbare collectie Belgisch edelsmeedwerk uit de art nouveau en art deco (1880-1942). Volgens expert Wim Nys zijn onze grote zilversmeden Wolfers,

Delheid en Wiskemann nauwelijks bekend in het buitenland. Dat komt doordat ze niet exporteerden. Door in Europa op reis te gaan met deze overzichtstentoonstelling, wil het Zilvermuseum daar verandering in brengen. Met ongetwijfeld gevolgen op de prijsvorming op de antiekmarkt.

'Wiener Werkstätte-zilver en Belgisch zilverdesign': Zilvermuseum Sterckshof, Cornelissenlaan in Deurne. Tot 12 december, van dinsdag tot zondag van 10 u. tot 17.30 u. Toegang: 6/4/1 euro. Nocturnes op aanvraag (tel. 03-360.52.47). **'Wiener Werkstätte-zilver en Belgisch zilverdesign':** Ko Goubert, Wim Nys en Werner Adriaenssens, Sterckshof Studies nr. 42, 119 blz., 30 euro. www.zilvermuseum.be

© FOTO JEAN-PAUL GRANDMONT

Het Stoclet-paleis aan de Tervurensessteenweg in Sint-Pieters-Woluwe (Josef Hoffmann & de Wiener Werkstätte, 1905-1911): een schakelmoment tussen art nouveau en art deco.

Theeservies ontworpen door Josef Hoffmann, zilver en ebbenhout, Wiener Werkstätte, 1928.

© MAK/GEORG MAYER